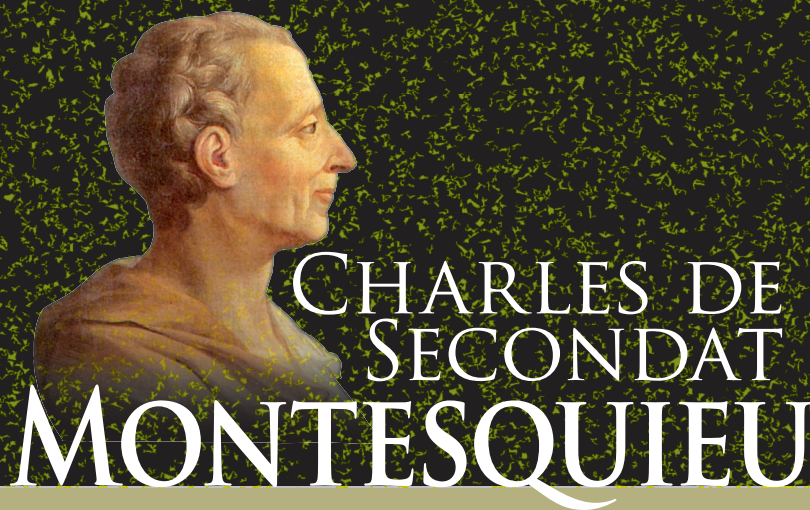
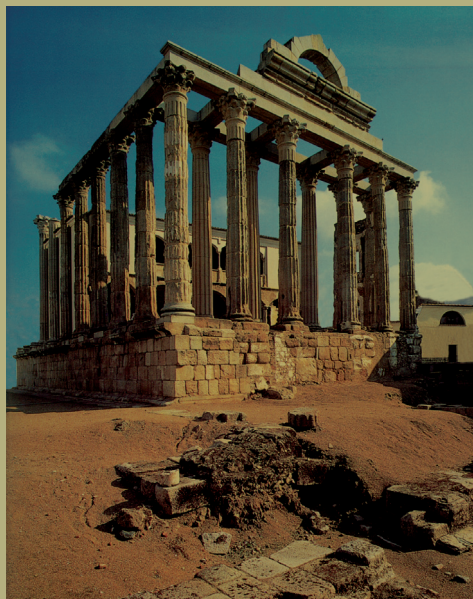

O VEL'KOSTI A ÚPADKU RIMANOV

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Edícia svetových mysliteľov

Translation © Mária Puškárová 1989, 2008

Epilogue © Miloš Ferko 2008

Cover design © Dušan Babjak

Slovak edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava

e-mail: vsss@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry SR

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication „Jozef Felix“ bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Slovaquie et de l'Institut Français de Bratislava

Kniha vyšla s podporou Fondu Jozefa FELIXA, ktorú udeľuje Ministerstvo zahraničných vecí Francúzskej republiky, Francúzske veľvyslanectvo na Slovensku a Francúzsky inštitút v Bratislave

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Z francúzskeho originálu Montesquieu: Oeuvres Completes Les Belles Lettres,
Paris 1961,

preložila Mária Puškárová

Doslov napísal Miloš Ferko

Zodpovedná redaktorka Viera Švenková

Obálka Dušan Babjak

Sadzba a tlač ETERNA Press, s. r. o.

Vydanie druhé, vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov prvé

Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-311-2

CHARLES DE SECONDAT
MONTESQUIEU
O VELKOSTI A ÚPADKU RIMANOV

CHARLES DE
SECONDAT
MONTESQUIEU

O VELKOSTI A ÚPADKU
RIMANOV

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

1. POČIATKY RÍMA

2. JEHO VOJNY

O meste Ríme¹ v jeho počiatkoch si nesmieme vytvárať predstavu na základe súčasných miest, iba ak by boli určené na uchovanie koristi, dobytky a poľnohospodárskych plodín, ako je to v mestách na Kryme². Staré názvy hlavných častí Ríma majú vzťah k tomuto pôvodnému určeniu.

Mesto nemalo dokonca ani ulice, ak pod tým nerozumieme pokračovanie ciest, ktoré doň ústili. Domy sa stavali veľmi malé a bez akéhokoľvek poriadku, lebo ľudia sa v nich vôbec nezdržovali a väčšinu času trávili v práci alebo na verejných priestranstvách.

Veľkosť Ríma sa však prejavila čoskoro na jeho verejných budovách. Diela, ktoré poskytovali a ešte dnes poskytujú najlepšiu predstavu o jeho moci, boli postavené za vlády kráľov³. Už vtedy sa začalo stavať Večné mesto.

Romulus a jeho nástupcovia viedli takmer nepretržité vojny so susedmi, aby získali občanov, ženy alebo pozemky, a do mesta prinášali korisť porazených národov; snopy obilia a stáda dobytky vyvolávali v meste veľkú radosť. Tam kdesi je pôvod slávnostných triumfov, čo sa stali neskôr príčinou veľkej slávy, akej sa toto mesto tešilo.

Rím znásobil svoje sily, keď sa spojil so Sabínmi, tvrdým a bojovým národom podobným Sparťanom, ktorých boli potomkami. Romulus prevzal ich široký štít namiesto malého argolského štítu, ktorý Rimania až dovtedy používali⁴. Tu si treba všimnúť, čo najväčšmi prispelo k tomu, že sa Rimania stali pánmi sveta: predovšetkým to, že ako postupne bojovali proti všetkým náro-

dom, vždy sa zriekli starých obyčají, len čo objavili nejaké lepšie.

Vo vtedajších italských republikách vládlo presvedčenie, že zmluvy, ktoré uzatvorili s kráľom, ich nezaväzujú voči jeho nástupcom; pokladali to za akýsi druh medzinárodného práva⁵: tak všetky národy, ktoré si podrobil niektorý rímsky kráľ, nárokovali si od jeho nástupcu slobodu a vojny plodili vždy vojny.

Dlhá a pokojná Numova vláda bola veľmi vhodná na to, aby uspala Rím v priemernosti; a keby v tom čase bolo malo mesto menej ohraničené územie a väčšiu moc, pravdepodobne by sa bolo o jeho osude navždy rozhodlo.

Jedna z príčin rozkvetu Ríma spočíva v tom, že všetci jeho králi boli veľké osobnosti. Nikde inde v dejinách nestretáme v súvislom slede takých vynikajúcich štátnikov a vojvodcov.

Pri zrode nových spoločností tvoria hlavy štátov základné štátne inštitúcie; a sú to napokon inštitúcie, ktoré formujú hlavy štátu.

Tarquinius sa zmocnil koruny, hoci ho nezvolil ani senát, ani ľud. Moc sa stávala dedičnou: on ju povýšil na absolútnu. Za týmto revolučnými činmi nasledoval čoskoro tretí.

Jeho syn Sextus sa znásilnením Lukrécie dopustil činu, ktorý má takmer vždy za následok vyhnanie tyranov z mesta, kde panovali: lebo ľud, ktorému podobný čin tak veľmi pripomenie vlastnú porobu, hneď pristúpi ku krajnému riešeniu. Ľud ľahšie znáša, keď sa od neho požadujú nové dane; veď nevie, či peniaze, ktoré od neho pýtajú, mu neprinesú nejaký úžitok: ale keď ho urazia, uvedomuje si iba svoje nešťastie a s ním spája i pomyslenie na všemožné útrapy.

Je neodškriepiteľné, že Lukrécieina smrť bola len podnetom na vzburu: lebo hrdý, podnikavý, smelý ľud, uzavretý v mestských hradbách, musí nevyhnutne striasť zo seba jarmo alebo zjemniť svoje mravy.

Z dvoch možností musela prevládnúť jedna: buď Rím zmení vládu, alebo zostane malou a biednou monarchiou.

Aj moderné dejiny nám poskytujú pozoruhodný príklad toho, čo sa vtedy udialo v Ríme: lebo tak, ako ľuďmi v každom storočí zmietajú rovnaké vášne, aj príčiny, ktoré vedú k veľkým historickým zmenám, sú vždy tie isté, mení sa len situácia.

Podobne ako Henrich VII., kráľ anglický, rozšíril moc obcí, aby ponížil šľachtu, už pred ním aj Servius Tullius poskytol väčšie privilégia ľudu, aby pokoril senát⁷. Lenže ľud, ktorý sa dostal k moci, rozvrátil aj rímsku, aj anglickú monarchiu.

Tarquiniommu obrazu ani trochu nelichotili; jeho meno neobišiel ani jeden z rečníkov, ktorý vystupoval proti tyranii: ale jeho správanie predtým, než ho stihlo nešťastie – veď je známe, že ho predvídal –, jeho láskavosť voči porazeným národom, štedrosť k vojakom, šikovnosť, s akou vedel zainteresovať toľkých ľudí na svojom osude, jeho verejné stavby, odvaha v boji, vytrvalosť v nešťastí, dvadsaťročná vojna, ktorú viedol či primal viesť rímsky ľud vtedy ešte bez územia a peňazí, jeho vynikajúce schopnosti nám jasne ukazujú, že to nebol opovrhnutiahodný muž.

Dôležitosť, akú potomstvo prisudzuje mŕtvym, podlieha rozmarom náhody tak ako všetko ostatné. Beda dobrej povesti každého panovníka, ktorého utláča strana, čo dosiahla moc, či beda takému, čo sa pokúsil skoncovať s predsudkom, ktorý ho prežil!

Po vyhnaní kráľov volil Rím každoročne konzulov; týmto spôsobom dosiahol vysoký stupeň moci. Panovníci prechádzajú vo svojom živote obdobiami ťažiadosti; občas ich však strhávajú iné vášne, dokonca nečinnosť: ale v republike ani na chvíľu neochabovala ťažiadosť konzulov, ktorí sa každý rok menili a usilovali sa vo svojich úradoch vyniknúť, aby ich zvolili do ďalších; konzuli vyzývali senát, aby navrhoval ľudu vojnu, a označovali mu každý deň nových nepriateľov.

Senát bol už sám od seba naklonený k vojnám a unavený ustavičnými ponosami či požiadavkami ľudu, usiloval sa ho odviešť od nespokojnosti a zamestnať navonok⁸.

Ľud však väčšinou prijímal vojnu ako príjemnú zvesť, pretože múdрым rozdelením koristi sa vždy našiel spôsob, ako mu dokázať jej užitočnosť.

V Ríme nerozkvital obchod a bezmála ani remeslá. Lúpenie predstavovalo jediný prostriedok, ktorým sa jednotlivci mohli obohacovať.

Zaviedli teda do spôsobu lúpenia disciplínu, ktorá mala takmer tú istú povahu, aká sa dnes používa v praxi u malých Tatárov.

(Malé Tatarsko malo v Európe tri chánstva – na Kryme, v Kazani a Astrachani, pozn. prekl.)

Korist' sa stala spoločným majetkom⁹, ktorý rozdeľovali vojakom: nič sa nikdy nestratilo, pretože pred bojom každý prisahal, že si nič neprivlastní. Rimania totiž najsvedomitejšie zo všetkých národov na svete dodržiavali prísahu a ona bola vždy pilierom ich vojenskej disciplíny.

Napokon, z plodov víťazstva sa tešili občania, ktorí zostávali v meste. Časť pozemkov, ktorá patrila porazenému národu, konfiskovali a delili na dve časti: jedna sa predávala v prospech verejnosti; druhú rozdeľovali chudobným občanom s tým, že museli platiť republike za prenájom.

Konzuli mohli dosiahnuť poctu slávnostného triumfu len výbojmi alebo víťazstvom, bojovali preto s prehnanou dravosťou; na nepriateľa sa útočilo priamo a rozhodovala predovšetkým sila.

Rím sa teda zmietať vo večných a násilných vojnách: nuž národ, ktorý vedie nepretržitú vojnu a ktorému sa boj stáva vládny princípom, musel nevyhnutne buď zahynúť, alebo premôcť všetky ostatné národy, ktoré nikdy neboli schopné zaútočiť, ale ani brániť sa, pretože žili raz vo vojne a raz v mieri.

Tým Rimania nadobudli hlbokú znalosť vojenského umenia. V krátkych vojnách vychádzajú príkladné činy nazmar; mier privádza ľudí na iné myšlienky a zabúda sa na chyby, dokonca aj na cnosti.

Ďalším dôsledkom zásady nepretržitej vojny bolo, že Rimania uzavierali mier iba ako víťazi: načo vlastne uzavierať potupný mier s jedným národom, keď sa už chystá vojna s iným?

Toto presvedčenie zvyšovalo nároky Rimanov podľa miery porážok: vzbudzovali tým úžas u svojich premožiteľov a sami si ukladali víťazstvo ako najnevyhnutnejšiu potrebu.

Vytrvalosť a statočnosť sa stali pre nich nevyhnutnosťou, pretože boli vždy vystavení tej najstrašnejšej pomste; a tieto cnosti sa nemohli u nich oddelovať od lásky k sebe samým, k svojej rodine, k vlasti a ku všetkému, čo je človeku najdrahšie.

Italské národy nepoznali stroje na obliehanie miest¹⁰; navyše vojaci nedostávali žold, preto ich nebolo možné udržať dlhšie na

jednom mieste: z toho vyplývalo, že ich boje boli väčšinou nerozhodné. Bojovali, aby vydrancovali nepriateľovi tábor a jeho polia; po bitke sa víťaz aj porazený utiahli do svojich miest. Tým vzrastal odpor italských národov a zároveň aj húževnaté úsilie Rimanov podmaniť si ich; takéto víťazstvá Rimanov mravne neskazili a udržiavali ich v chudobe.

Keby boli rýchlo dobyli všetky susedné mestá, príchod Pyrrha, Galov či Hannibala by ich bol zahubil; a tak podľa osudu všetkých štátov sveta boli by sa prirýchlo zbavili chudoby a zbohatli by, a od bohatstva je len krok ku korupcii.

Lenže Rím sa vždy s veľkým úsilím vyvíjal a jednotaj narážal na prekážky, dával pociťovať svoju moc, ale nemohol ju rozšíriť a na malom priestore vychovával svojich občanov k cnostiam, ktoré sa mali stať osudnými pre celý svet.

Všetky italské národy neboli rovnako bojovné: Toskanci spohodlneli vďaka svojmu bohatstvu a prepychu; Tarent, Kapua a skoro všetky mestá Kampánie a Veľkého Grécka hľievali v nečinnosti a zábavkách. Ale Latinovia, Hernikovia, Sabíni, Ekvovia a Volskovia vášnivo milovali vojnu; sídlili v okolí Ríma; kládli mu nepredstaviteľný odpor a pokiaľ ide o húževnatosť, stali sa jeho učiteľmi.

Latinské mestá boli kolóniami Alby Longy, založil ich Silvius Latinus¹¹. Okrem spoločného pôvodu ich spájali s Rimanmi aj rovnaké náboženské obrady a Servius Tullius¹² ich prinútil, aby dali postaviť v Ríme chrám, ktorý by predstavoval stredisko zjednotenia oboch národov. Keď prehrali s Rimanmi veľkú bitku pri Regillskom jazere, museli s nimi uzavrieť spojenectvo a dohodu o podnikaní spoločných vojen¹³.

Za krátkej tyranskej vlády decemvirov očividne vyšlo najavo, do akej miery závisel rozkvet Ríma od jeho slobody. Zdalo sa, že štát stratil dušu, ktorá ním hýbala¹⁴.

V meste boli už len dva druhy ľudí: tí, ktorí znášali otroctvo, a tí, ktorí sa pre svoje osobné záujmy usilovali o to, aby ho tí prví znášali. Senátori opustili Rím ako cudzie mesto; a susedné národy sa nikde nestretli s jeho odporom.

Keď mal senát možnosť vyplácať vojakom žold, začalo sa obliehanie Vejí: trvalo desať rokov. U Rimanov sa zrodilo nové vojen-

ské umenie; ich úspechy boli prenikavejšie; lepšie využili svoje víťazstvá; zmocnili sa ďalších kolónií: napokon dobytie Vejí znamenalo istý druh revolúcie.

Ťažkosti však neboli o nič menšie. Aj keď Rímania zasadili tvrdsie údery Toskáncom, Ekvom a Volskom, dokonca sa stalo, že od nich odpadli ich spojenci Latinovia a Hernikovia, ktorí mali tie isté zbrane a tú istú disciplínu ako oni; Toskáneci sa združili do spolkov; a Samniti, najbojovnejší zo všetkých italských národov, pustili sa s nimi do zúrivého boja.

Od zavedenia žoldu už senát nerozdeľoval vojakom pozemky porazených národov: uložil im iné podmienky; donútil ich, aby napríklad určitý čas odvádzali armáde peniaze, za ktoré sa kupovalo obilie a odev¹⁵.

Po obsadení Ríma Galmi nestratilo toto mesto nič zo svojej sily: vojsko, ktoré bolo skôr rozptýlené než porazené, sa takmer celé utiahlo do Vejí; ľud sa zachránil v susedných mestách: a požiari zasiahli len zopár pastierskych chatrčí.

POZNÁMKY / PRVÁ KAPITOLA

^{1/} Táto kniha, jedno z najdôležitejších Montesquieuových diel, vyšla r. 1734. Autor mal vtedy 45 rokov. Ak v Perzských listoch možno vidieť kľúč k Duchu zákonov, potom v Úvahách o veľkosti a úpadku Rimanov možno vidieť významnú súčasť tohto obrovského diela, ktorému Montesquieu zasvätil celý život. Je pravdepodobné, že svoje úvahy sa rozhodol zhrnúť v samostatnom diele preto, lebo všetko, čo sa týka Rimanov, predstavuje samo osebe obsiahlu úlohu. Autor, ktorý sa cítil schopný podujat sa na ňu, nechcel na jednej strane zostať nič dlhý ani látke, ani svojmu talentu, na druhej strane sa však obával, aby úvahy o Rimanoch nezaujali priveľa miesta v Duchu zákonov a neporušili tak proporcie diela. Tejto okolnosti môžeme ďakovať za také znamenité pojednanie, ktoré nemá v našom jazyku obdobu a ktoré bude trvať tak dlho ako naša reč. Je to veľdielo rozumu a štýlu... Nikdy ešte nik nepriniesol na takom malom priestore toľko hlbokých myšlienok a jasných pohľadov... Montesquieu tu vedel spojiť, podobne ako v Duchu zákonov, úsečnosť výrazu so vznešenosťou myšlienok. Vidí a ukazuje mnoho následkov, vyplývajúcich z jediného podnetu. A čitateľ, ktorý je dosť schopný, aby rozmyšľal o tejto látke, sa dozvie z jediného zväzku viac než zo všetkých ostatných, v ktorých starí i moderní autori podávali rímske dejiny (La Harpe, Cours de littérature XIV). – (Pozn. vydavateľa francúzskej pôvodiny.)

^{2/} V časoch, keď Montesquieu písal túto knihu, bol Krym súčasťou Oto-

manskej ríše a výbojnou baštou islamu vo východnej Európe. Ako polostrov, v skutočnosti vlastne ostrov, mohol túto úlohu ľahko plniť. Pri lúpežných výpravách Turkov do vnútrozemia Ruska mal celý polostrov Krym asi takú úlohu, akú Montesquieu prisudzuje prvotnému, malému, v hradbách uzavretému Rímu. (Pozn. prekladateľa.)

- 3/ Všimnite si prekvapenie Dionysia z Halikarnasu nad kanálmi, ktoré dal vybudovať Tarquinius. Rímske starožitnosti, 3. kn. A jestvujú ešte aj dnes.
- 4/ Plutarchos, *Romulov život*.
- 5/ S týmto javom sa stretávame v celých dejinách rímskych kráľov.
- 6/ Senát vymenoval úradníka na medzivládie a ten vyberal kráľa. Jeho voľbu musel potvrdiť ľud. Pozri Dionysios z Halikarnasu, 2., 3. a 4. kn.
- 7/ Pozri Zonaras a Dionysios z Halikarnasu, 4. kn.
- 8/ Napokon senát mal väčšiu právomoc v zahraničnej politike než v politike vnútornej.
- 9/ Pozri Polybios, 10. kn., 16. kap.
- 10/ Dionysios z Halikarnasu to výslovne hovorí v 9. knihe; a ukazujú to aj dejiny; nevedeli si vyhlbiť tunely, aby sa ukryli pred obliehajúcimi; mestá sa usilovali dobyť tak, že preliezali hradby. Eforos napísal, že inžinier Artemón vynášiel veľké stroje, ktorými búrali tie najhrubšie múry. Ako tvrdí Plutarchos v *Periklovom živote*, Perikles ich použil po prvý raz pri obliehaní ostrova Samos.
- 11/ Ako to vidieť zo zmluvy nazvanej *Origo gentis romanae*, Pôvod rímskeho národa, ktorá sa pripisuje Aureliovi Viktorovi, 17. kap.
- 12/ Dionysios z Halikarnasu, 4. kn.
- 13/ Všimnite si u Dionysia z Halikarnasu v 4. kn. jednu zo zmlúv, ktoré s nimi uzavreli.
- 14/ Senátori sa zmocnili vlády pod zámienkou, že dajú ľudu zákony. Pozri Dionysios z Halikarnasu, 11. kn.
- 15/ Pozri uzatvorené zmluvy.

O VOJENSKOM UMENÍ RIMANOV

Keď sa Rimania rozhodli načisto sa oddať boju, pokladajúc vojnu za jediné umenie, celého svojho ducha a všetky svoje myšlienky sústredili na to, aby ho zdokonalili. Vegetius¹ tvrdí, že organizáciu légie im musel vnuknúť nepochybne boh.

Boli presvedčení, že legionári musia mať obranné i útočné zbrane omnoho silnejšie a ľahšie ako nepriateľské národy².

V boji však treba vyplniť úlohy, ktoré nie je schopné vykonať zaťažené telo, preto Rimania chceli, aby mala légia vo svojom strede jednotku ľahkoodencov, ktorá by mohla z nej vyjsť a začať boj a ktorá by sa podľa okolností mohla ľahko stiahnuť späť; ďalej vyžadovali, aby légii ešte dopĺňali jazdci, lukostrelci a prakovníci, ktorí mali prenasledovať utekajúcich vojakov a dovŕšiť víťazstvo; aby ju chránili všetky druhy vojnových strojov, ktoré brala so sebou; aby sa mohla vždy opevniť a podľa slov Vegetia³ vytvárať akúsi vojenskú pevnosť.

Na to, by mohli nosiť ťažšie zbrane než ostatné národy, museli byť aj silnejší; dosiahli to ustavičnou prácou, čo znásobovala ich silu, a cvičeniami, ktoré im dodávali obratnosť, čo nie je nič iné ako správne rozdelenie vlastných síl.

Dnes vidíme, že naše vojská chradnú od prehnanej námahy (najmä preto, že kopú zákopy); kým Rimania sa, naopak, obrovskou námahou utužovali. Myslím si, že príčina je v tom, že sa namáhali sústavne, kým naši vojaci striedajú prehnanú námahu s prehnanou nečinnosťou, čo ich môže najskôr zničiť.

Musím sa tu ďalej zmieniť o tom, čo nám hovoria o výchove rímskych vojakov⁴ spisovatelia. Privykali ich chodiť vojenským krokom, to znamená, že museli prejsť za päť hodín dvadsať, nie-

kedy aj dvadsaťštyri míľ. Pri týchto pochodoch ich nútili nosiť bremená vážiace šesťdesiat libier. Navykali ich na to, aby bežali a zdolávali prekážky v plnej zbroji: na cvičenia si brávali meče, kopije a šípy, ktoré vážili dva razy toľko ako obyčajné zbrane; takéto cvičenia sa ustavične opakovali⁵.

Vojenská škola nebola len v tábore, aj v meste bolo priestranstvo, kam sa chodili občania cvičiť (to miesto sa volalo Martovo pole). Po cvičení skákali do Tiberu, aby sa zdokonalili v plávaní a aby sa očistili od prachu a potu⁶.

Dnes už nemáme správnu predstavu o telesných cvičeniach: zjavne pohrdame človekom, ktorý sa im venuje s priveľkou starostlivosťou, pretože cieľom väčšiny týchto cvičení nie je nič iné než zábava; kým u starovekých národov bolo všetko, vrátane tanca, súčasťou vojenského umenia.

U nás to dospelo dokonca tak ďaleko, že priveľmi vyhľadávaná obratnosť v používaní zbraní, ktoré nám slúžia vo vojne, vzbudila posmech, pretože od zavedenia súbojov sa pozeralo na šerm ako na umenie zbabelcov a škriepnych ľudí.

Tí, čo kritizujú Homéra za to, že vyzdvihuje u svojich hrdinov telesnú silu, obratnosť a svižnosť, by museli pokladať Sallustia za neveriteľne smiešneho autora, lebo chváli Pompeia za to, že „behal, skákal a nosil bremená takisto dobre ako človek jeho čias“⁷.

Vždy, keď sa Rimania domnievali, že sú v nebezpečenstve, alebo chceli napraviť nejakú stratu, začali upevňovať vojenskú disciplínu⁸. Keď viedli vojnu proti Latinom, národu, takisto zvyknutému na boj, Manlius myslel na to, ako zväčši právomoc velenia a vydal na smrť svojho vlastného syna, ktorý zvíťazil nad nepriateľom bez jeho rozkazu. Keď utrpeli pri Numantii porážku, Scipio Aemilianus hneď odoprel vojakom všetko, čo by ich mohlo oslabiť⁹. Keď si Numidania podrobili rímske légie, Metellus odčinil túto hanbu tým, že im znovu vnútil staré ustanovizne. Marius začal odvádzať rieky, aby porazil Cimbrov a Teutónov; a Sulla tak ostro šikanoval vojakov svojej armády, ktorá bola vystrašená vojnou proti Mithridatovi, že ho sami žiadali o boj, aby sa skončilo ich trápenie¹⁰.

Publius Nasica prinútil Rimanov postaviť vojnové loďstvo, ktoré nepotrebovali. Báli sa totiž väčšmi nečinnosti ako nepriateľa.

Aulus Gellius¹¹ uvádza dosť nesprávne pôvod rímskeho zvyku, podľa ktorého púšťali vojakom žilou, keď sa dopustili nejakej chyby: skutočnou príčinou bolo vojaka degradovať a oslabiť, lebo sila bola základnou vlastnosťou vojaka.

Také otužilé vojsko bolo zvyčajne aj zdravé. U spisovateľov nenachádzame zmienku o tom, že by rímske vojská, bojujúce v toľkých rozličných klímach sveta, často zomierali na choroby; zatiaľ čo dnes sa takmer pravidelne stáva, že armády na vojenskom ťažení chradnú.

U nás sú dezercie častým javom, pretože vojaci sa grupujú z najnižšej vrstvy národa a navyše nejestvuje národ, ktorý by mal, alebo sa domnieval, že má, určitú prevahu nad ostatnými. U Rimanov boli dezercie zriedkavejšie: vojaci, ktorí vyšli z lona takého hrdého a pyšného národa, presvedčeného, že bude panovať nad ostatnými, nemohli ani pomyslieť na také poníženie, že by prestali byť Rimanmi. Ich vojská neboli početné, preto sa ľahšie zásobovali; veliteľ ich mohol bližšie poznať a lepšie videl aj chyby a porušenie disciplíny.

Zručnosť ich vojenského výcviku a obdivuhodné cesty, ktoré postavili, im umožňovali vykonávať dlhé a rýchle pochody¹². Ich neočakávaný príchod nepriateľa omráčil: objavovali sa najmä po nejakom neúspechu v čase, keď nepriateľ, opojený víťazstvom, poľavil v ostražitosti.

V dnešných vojnách má jednotlivec dôveru iba v celok: každý Riman však, silnejší a privyknutý na boj väčšími než jeho nepriateľ, spoliehal sa vždy len sám na seba; vyznačoval sa prirodzenou odvahou, teda cnosťou, ktorá vyplýva z pocitu vlastnej sily.

Keďže rímske oddiely vždy zachovávali prísnu disciplínu, ľahko sa zomkynali aj v tom najstrašnejšom boji alebo jednotaj spôsobovali všade medzi nepriateľmi zmätok. Tak sa v dejinách stretávame zakaždým s tým, že Rím vytrhol napokon víťazstvo z rúk nepriateľa, hoci ho ten spočiatku prevyšoval počtom alebo bojovým nadšením.

Hlavnú pozornosť venovali skúmaniu, v čom ich môže nepriateľ prevýšiť; a s tým sa vyrovnali najprv. Boli zvyknutí vidieť krv a rany pri zápasoch gladiátorov, ktoré prevzali od Etruskov¹³.

Ostré meče Galov¹⁴ a Pyrrhove slony ich prekvapili len raz. Sla-

bú stránku svojej jazdy¹⁵ posilnili tým, že sňali koňom uzdy, ktoré by mohli brzdiť ich dravosť; nakoniec zasahovali do boja veliti¹⁶. Keď spoznali španielsky meč, vzdali sa svojho¹⁷. Objavením stroja, ktorý nám opísal Polybios, vyhli sa zaúčaniu lodivodov. Napokon, ako hovorí Josephus Flavius¹⁸, v boji premýšľali a v mieri cvičili.

Ak nejakému národu vyplývali z prírody či zo svojho zriadenia určité zvláštne výhody, hneď ich využili: nezanedbali nič, aby si obstarali numidské kone, krétskych lukostrelcov, baleárskych prakovníkov a rodské lode.

Nijaký národ sa napokon nepripravoval na boj s toľkou rozvahou a ani ho s takou odvahou nevedol.

POZNÁMKY / DRUHÁ KAPITOLA

^{1/} 2. kn., 1. kap.

^{2/} Pozri v Polybiovi a Josephovi Flaviovi, *Židovská vojna*, 3. kn., 6. kap., aké boli zbrane rímskeho vojaka. Medzi koňmi s nákladom a rímskymi vojakmi je malý rozdiel, tvrdí Flavius. Cicero píše, že „si nosia potraviny na viac ako dva týždne a všetko, čo potrebujú pre seba a na opevnenie; a pokiaľ ide o zbrane, tie im neprekážajú väčšími než ruky“. *Tuskulské rozhovory*, 2. kn., 15. kap.

^{3/} 2. kn., 25. kap.

^{4/} Pozri Vegetius, 1. kn., a Titus Livius, 26. kn., 51. kap. Autori opisujú cvičenia, do ktorých nútil vojakov Scipio Africký po dobytí Nového Kartága. Marius chodil napriek svojej starobe každý deň na Martovo pole. Pompeius ako päťdesiatosemročný zápasil s mladými mužmi v plnej zbroji; jazdil na koni, cválal s uvoľnenou uzdou a hádzal kopije. Plutarchos, *Mariov a Pompeiov život*.

^{5/} Vegetius, 1. kn., 11., 12., 14. kap.

^{6/} Tamtiež, 1. kn., 10. kap.

^{7/} *Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis recte certabat.* (Rezkým skokom, rýchlym behom s mocnými priamo zápasil – rozumej súpermi. Fragment zo Sallustia, o ktorom podáva správu Vegetius, 1. kn., 9. kap.

^{8/} „Vojenská disciplína je prvá vec, ktorá sa zjavila v ich štáte, a posledná, ktorá sa v ňom stratila; tak bola zrastená s ústavou ich republiky.“ (Bosuet, *Discours sur l'histoire universelle*, časť tretia, 6. kap.)

^{9/} Predal všetky vojenské ťažné zvieratá a každému vojakovi nariadil nosiť obilie na tridsať dní a sedem kolov. Florus, *Stručné dejiny*, 57. kn.

^{10/} Frontinus, *O vojenskej stratégii*, 1. kn., 11. a 20. kap.

^{11/} 10. kn., 8. kap.